

alföld

IRODALMI, MŰVELŐDÉSI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

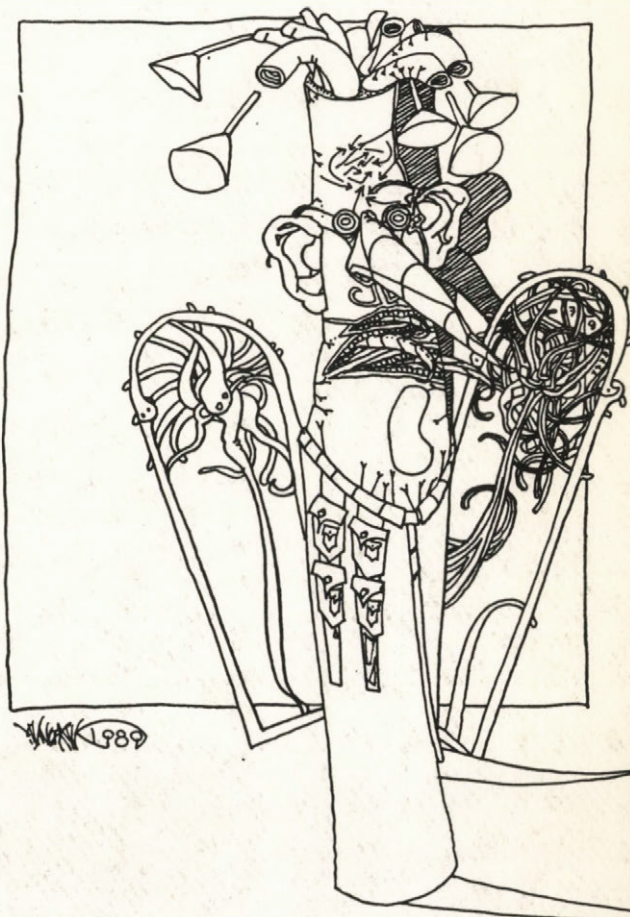
ORBÁN OTTÓ
RAKOVSZKY ZSUZSA
VERSEI

BENEY ZSUZSA
ELBESZÉLÉSE

SÁRA SÁNDOR
FILMFORGATÓKÖNYVE
A FRANCIA
HADIFOGSÁGRÓL

„KORFORDULÓ”
ILLÉS LÁSZLÓ
KULCSÁR SZABÓ ERNŐ
ÍRÁSAI

IMRE LÁSZLÓ
NAGY MIKLÓS ESSZÉI

NEGYVENEGYEDIK ÉVFOLYAM

1990/12

alföld

NEGYVENEGYEDIK ÉVFOLYAM — 1990. DECEMBER

<i>Orbán Ottó</i> verse: Ulysses megüli a falovat	3
<i>Beney Zsuzsa</i> : Hajnal és reggel között (elbeszélés)	5
<i>Rakovszky Zsuzsa</i> verse: A szép utasnő	15
<i>Darvasi László</i> versei: A Férficsecsemő-ciklusból	16
<i>Kukorelly Endre</i> : A felület (kispróza)	18
<i>Géczi János</i> verse: (Cso*pa*n*k*tum)	21
<i>Sára Sándor</i> : Francia hadifogság (filmforgatókönyv, 2. rész)	23

korforduló

<i>Kulcsár Szabó Ernő</i> : Az univerzális tündérmesék után	36
<i>Illés László</i> : Az elméleti tisztázás igényéről és a „nemes elfogultság hevületéről”	45

tanulmány

<i>Imre László</i> : Literátor a „haladékony idő”-ben (Szörényi László <i>Múltaddal valamit kezdeni</i> című kötete alkalmával)	53
<i>Nagy Miklós</i> : Arany Jánostól Szabó Lőrincig (Imre László: A magyar verses regény)	59

fórum

<i>Taar Ferenc</i> : Legyen világosság! (dokumentumműsor)	63
---	----

szemle

<i>Szilágyi Márton</i> : Kertész Imre: Kaddis a meg nem született gyermekért	72
<i>Csontos János</i> : Cselényi László: A megíratlan költemény	74
<i>Balog József</i> : Két első kötetéről [Sziij Ferenc: A lassú élet titka, Aranyi László: (Szellem) válaszok]	76
<i>Vasy Géza</i> : Pintér Lajos: A vadszedes útján	79
<i>Valuch Tibor</i> : Irodalom, politika, történelem (Pomogáts Béla: Irodalmunk szabadságharca 1956)	83
<i>Kamarás István</i> : A peremvidék peremén (Simon Zoltán: Az irodalom peremvidéke)	85
<i>Szirák Péter</i> : „Egy nem regényes regény” (Kondrád György: Agenda, I. Kerti mulatság)	87

Mondolat

Márton László: Pán-Euro-Panoptikum
Szilágyi István: Krónika—6

90
93

Képek

Szkukálek Lajos rajzai

KÖVETKEZŐ SZÁMAINK TARTALMÁBÓL

Babics Imre, Csordás Gábor, Vasadi Péter versei Páskándi Géza regényrészlete
Keresztury Tibor beszélgetése Csordás Gáborral
Tandori Dezső a 70 éves Mészöly Miklósról
G. Kiss Valéria tanulmánya Szilágyi Istvánról
Dérczy Péter, Márkus Béla, Veliky János esszéi
Korforduló: vita a 45 utáni magyar irodalomról — *Botka Ferenc,*

Főszerkesztő: MÁRKUS BÉLA. Helyettes főszerkesztő: ACZÉL GÉZA
Kiadja a Hajdú Megyei Lapkiadó Vállalat — Felelős kiadó: Dr. Szabó Imréné
A Hajdú-Bihar Megyei Tanács lapja — Megjelenik havonként
90.117.66-20 Kinizsi Nyomda, Debrecen.

Felelős vezető: Illyés Sándor

Index: 25.901

ISSN 0401-3174

Szerkesztőség: 4024 Debrecen, Piac utca 26/AI. em. Telefon: 12-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrünk meg és nem adunk vissza — Kiadóhivatal: Hajdú Megyei Lapkiadó Vállalat, 4024 Debrecen, Tóthfalusi tér 10. — Terjeszti a Magyar Posta — Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a hírlapkézbesítőknél, a posta hírlapüzleteiben és a Hírlap-előfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) — 1900 Budapest XVIII., Lehel u. 10/A — közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR Postabank RT 219-98636 021-02799 pénzforgalmi jelzőszámra — Évi előfizetés 360 Ft, félévi 180 Ft, negyedévi 90 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az Alföld irodalmi, művelődési és kritikai folyóirat nevét

Ami a második, ha nem is szívemhez, de egykori munkakörömhöz (olvasásszociológia) közelebb álló fejezetet illeti, abban három „ziccer” kihagyását sajnálom. Mindkettő magával a lektúrolvasóval (a giccseemberrel?) függ össze. Nem mutatta be eléggé a szerző a lektúrolvasót olvasás közben. Igaz, igen kevesen és keveset foglalkoztak Magyarországon a lektúr befogadásával, de azért akadt ilyen (például Bertha Bulcsú *Kenguru* c. regénye befogadásának vizsgálata). A másik két ügyben magam is érintett és „panaszos” vagyok. Elvégeztünk egy kísérletet *Az irodalmi érték esélye* címmel a lektúrolvasóknál, amelyben maga a könyv lektora is részt vett. Érdekes lett volna az (nem csak nekünk, kutatóknak, hanem a könyv olvasóinak is), hogy hogyan reflektál erre (az ízlésformálás lehetőségét bizonygató kísérletre) a kérdés szakértője. Egy másik kutatás is inspirálhatta volna Simon Zoltánt még elmélyültebb (és esetleg másfajta) következtetések levonására: az, amelyet nemzedékem egyik legtehetségesebb, s nagyon korán eltávozott tagjával, Balogh Zoltánnal együtt végeztünk, amelynek keretében azt is vizsgáltuk, hol helyezkedik el a lektúr-élmény (ezen belül is a krimi és a kalandregény, az életrajzi, pszichológizáló és a történelmi lektúr, valamint a sci-fi olvasata) az élmények „kusza szövedékében”.

Valami nekem azt súgja, hogy ez a könyvecske egyszer még egy vastagabb könyv formájában is megjelenik, vagyis hogy — stílszerűen szólva — a szerző még egyszer visszatér a tett színhelyére. De jó lenne! Megvan erre a karizmája. Érdemes lenne behatolni — a témához illő képzavarral élve — a peremvidék belsejébe is. Így aztán — hogy még stílszerűbb legyek — egy világhírű tömegkultúra-termék címével buzdítanám a szerzőt, remélem, olvasói nevében is: „Folytassa!” (*Múzsák*)

KAMARÁS ISTVÁN

„Egy nem regényes regény”

(KONRÁD GYÖRGY: AGENDA, I. KERTI MULATSÁG)

Konrád életművében tanúi lehetünk, amint a történelmi szereplő elbizonytalanodva leválik a küldetéses meghatározottság pályájáról s feladva az expanziót, befelé fordul. A célelvű látás laza szemlélődéssé szelődül, a historikum pedig elképzeléssé, mert többé már nem a történések univerzuma, hanem csak az, amit írtak róluk. A történelem célt és értelmet adónak vélt közege ellenségessé válik, megszűnik a személyiség támasza lenni. A metafizikai küldetés szenvedélye, mint kultúrformáló elem és a személyiség integritásának fenntartója fokozatosan kialszik, az ezen alapuló, örökölt emberkép és létudat megrendül, elbizonytalanodik. A regények és esszék által kijelölt szellemi térben a bizonyosság rovására egyre inkább megnő a dilemmák felségterülete, ennek biztos jele, hogy Konrád a kételyt kivéve csaknem mindent ironikus közegbe helyez.

A bomlás és visszavonulás — mint az életmű egyik jól kitapintható vonulata — mellett ugyanakkor kezdettől jelen vannak a meg-megújuló kísérletek az így üresen hagyott helyek kitöltésére, a visszahódításra. Ennek jegyében az

első könyvtől az utolsóig a teljesíthetetlen, kudarcos szolgálat súlyát felváltja az ünnep, a multság teremtett alkalma, „a testvériség égi és történelmi ürügyébe” vetett hitet egyfajta *verbális vigasz*. Miközben a cselekvő embernek tudomásul kell vennie működése határait, Konrád regényei azt demonstrálják, hogy a világban a „részvétel a semmisség tapasztalata jegyében is” a világ kibeszélése, az ittlét támasza a hit abban, hogy „végül is minden a helyére kerül a dolgok és jelek egyetemes cseréjében. „Szerény hit ez, a határoltóság tudomásulvétele. Úgy tűnik, nem lehet már elegendő egy teljességre törekvő léttudat felépítéséhez, de helyet és lehetőséget ad a teremtő aktus fenntartásához, a megválaszolatlan kérdések újbóli mozgásba hozásához. A *Kerti multságban* Konrád arra vállalkozik, hogy A cinkos után — mely a beavatkozó én utolsó fellépésének bizonyult — végképp emancipálja a szemléletet a cselekvés alól. A szerző — gondosan kijelölve írói pozícióját, beismerve az elbeszélhetőség határait — szöbe elegyedik saját hőseivel, miközben ezek a hősök éppen a beszédaktus során teremtődnek, s naplójukon, (s persze szerzőjükön) keresztül elmondják egymásnak, hogy mi esett meg velük. A kreatúrák (főképp a szerző meghosszabbítása és kísértője, Kobra Dávid) függésbe, persze akart, szándékolt függésbe hozzák alkotójukat. Ez a narrációs játék hangsúlyosan az írói „felölösség” és alakítás határoltóságára hívja fel a figyelmet, amennyiben eltávolodva az egységes nézőpontú, folyamatszerű elbeszéléstől, a világ sokértelműségét már nem kívánja egyetlen zárt szemlélet rendszerébe utalni. A *cinkosban* még többé-kevésbé ez történt: régióink botrányos „társadalmi életrajzának” bemutatását, elmondását egy szerkesztett, tág Enre, egy eposzi mesélőre bízta Konrád.

A *Kerti multságban* a kreátor széteső mindenhatóságát felváltja egy sajátos kölcsönviszony szerző és figurái között. A „szerzőség” lebontásának és „kölcsönadásának” eszköze és formája: a naplóírás (naplót, illetve jegyzeteket ír a szerző, Kobra Dávid, Melinda, Jeremiás, Kobra Klára). A „szakadozott öntudat” összetartása a scriptura által életelemmé, csaknem kizárólagos integrálóteremtő kísérletté válik. Az, hogy a szereplők a szöveg „alakítóivá” lépnek elő, nagy mértékben hat a regényvilág alakulására. Az író látszólag nem tud mindent hőseiről, éppen azok nagy szabadságfoka és „írói aktivitása” miatt, így a szöveg „zavarbaejtő”: gyakorta pontatlan és ellentmondásos, imitálva a spontaneitást és esetlegességet.

A befogadást erősen lelassítják, ugyanakkor intenzifikálják a szövegben előforduló enigmatikus torlaszok, a szökevény szemlélet elszabadulásai. A figurák viszonyrendszerének feltérképezéséhez az olvasónak is „naplót kell vezetnie”, jócskán együtt kell működnie a szerzővel, rá van bízva a részek összefűzésének, a rekonstrukciónak a feladata. (Erre a nem könnyű műveletre való utalás a könyvben, amikor Dragomán Jeremiástól azt a megbízást kapja, hogy távollétében állítson össze könyvet az általa hátrahagyott kéziratokból.) A *Kerti multság* felhasználva a szerző önreflexív megállapítását: „Olyan szöveg, amelyet a szerző sem ért maradéktalanul.” Egy „több-beszélős”, „térbeli mobil”, amely személyiség-, tér- és idő-, egyszóval *regénysokszorozás* által jön létre. [Nem „szépen összefogott könyv”, de úgy véljük, hogy ennek mind a szerzői szándék, mind a mű hatása felől jelentése/jelentősége van. Dérczy Péter meggyőzően bizonyította (Jelenkor 90/3), hogy a distanciált élettörténeti kísérletek — amelyek részben a fent említett naplóformában, részben a „közvetlen” szerzői elbeszélésben jelennek meg — a beszédmód (stilizáció és

metaforikusság) révén összetartanak, s ezáltal egyetlen tudat lenyomataként jelentkeznek.] A szereplők tudat- és testtörténete bevallottan „fabrikált, (re)konstruált, mert csak mint irodalmi lehetőség van jelen. („Mindannyian elképzelések vagyunk.”) A regényben befejezetlen, mert befejezhetetlen személyiség- és sorsvariációkkal találkozunk, amelyek egyfelől a személyiség-visszaállítás kísérletének részei. („Az arcot újra meg kell mintázni”), másfelől kirajzolnak egy bölcséleti játékteret, ahol a megválaszolatlan kérdés az, hogy „Mi van az ember közepén? Misztikus fénytojás, vagy csak az ismétlés kimeríthetetlenlése?”, hogy mi az ember, „tragikus kísérlet”, vagy „humoros gyarlóság”?

A reidentifikáció eszköze és terepe: az írás. Valamilyen formában mindegyik szereplő megkísérli élettörténetét felidézni, vagy mással felidéztetni. Már *A városalapítóban* és *A cinkosban* sem a jövő felé mozgó „fejlődésrajzokat” kapunk, hanem a csődbe jutott, krízishelyzetében megkérdőjeleződött személyiség hátrált a múltba, elsősorban a gyermekkor és a családi mítosz otthonosságába, hogy az emlékezés révén széttöredezettségén túlléphessen. A *Kerti mulatságban* ugyanezt teszi Kobra Dávid elmesélve és ezzel újjáéltetve egy elpusztított világot, megmerítkezve egy olyan élménykörben, ahol még volt formája az időnek, ahol az élet még *rendben* folyt. Ennek a rendnek a nyoma feltűnik, leképeződik a szövegszerzés terén is: a családtörténet helyein (legfőképpen a második fejezetben) határozottabbnak tűnik, feszesebb, gyorsabb tempójú.

A közelmúlt és a jelen könyvbéli „cselekvésvihara” kaotikus, sokértelmű, vagy éppen magát értelmezhetetlennek mutató világa dekomponált szerkezetben, egymással felcserélhető szekvenciákban mutatkozik meg. A töredezettség és részszerűség, a komplementaritás jegyében szerveződő szöveg a „tudat hemzsegsége” és a „formáló összevonásnak” nagy küzdelmét hozta. A *Kerti mulatság* a tűnődés szituációjából tett kísérlet a hibátlan fogalmazásra. Konrád kezdettől fogva mély vonzalmat árukt el a kisformák iránt. Az ebben a szövegében megfigyelhető mondatkultusz arra utal, hogy e mikrostrukturális megformáltságot tartja az elérhető szabályosság csúcsának. A regénybe „Azt teszel bele, amit akarsz, nincsen szabály”, de Kobra Dávid elvárja a szerzőtől, hogy „alaposabban vizsgálja felül mondatait.” A kisformák szintjén megvalósuló zártság, epigrammatikus-aforisztikus, néhol szentenciózus fogalmazásmód egy tág-nyitott, Konrád szavával „vakmerő” kompozícióban jelenik meg. Helyenként megfigyelhető, hogy e „strukturájában ironikus”, önmagát kirajzoló szerkezetet a szerző a fogalmazásmód tömörsége folytán nem képes kitölteni. Innen ered, hogy a variációs ismétlés kimeríthetetlenlenségét sugallni kívánó Konrád gyakorta károsan bőbeszédű. Ízlés és arányosság dolga az is, hogy a szexus, mely az életműben kezdettől motivikus erejű elem — az elemi kapcsolatteremtés és a másikon vett hatalom képlete — s amely már *A cinkosban* is aránytalanul feltolult, a *Kerti mulatságban* erősen vitatható változatban jelenik meg, mint Drágomán promiszkuitásban megelevenülő emberszeretete, amely még erős stilizáltságában is túlfuttatott.

Konrád persze azt is mondja, hogy „Az írás folytonos áthágás, határsértés” és „Ha a regényszokások megöregedtek, akkor meg kell újítani őket”. Szövege az átlátható rend hiányát modellálja, azt mondja, hogy nincs összefüggő egész, nincs „regényes regény”. E jelenkori „fejlődésrajzi” kísérletben a személyiség-konstrukció bevallott kudarca, összeomlása, ahogyan Tombor Antal, a nyuga-

lom és biztonság embere egyszer csak „visszagyerekeskedik”, vagy ahogyan Dragomán, a világcsavargó egy érthetetlen és tiltott határátlépésért elmeogyintézetbe kerül.

E „cselekvésvihar” egy olyan világot idéz, ahol — Wislawa Szymborska szavait parafrázálva — szükség van a mindenre, hogy leplezhető legyen a semmi.

E jelenkori családregegy: „semmisség-lajstrom”. Így vigaszunk: az otthont adó keret, az „emlékhaza” keresésének gazdag mutatványa. Konrád tudja jól, hogy: „Semmi sem történt valóban. A dolgoknak csak a szöveg szellemi kiterjedésében van valóságuk”.

Csak ez van, ez a szöveg. Nem az élet, csak életjel. (*Magvető*).

SZIRÁK PÉTER

MONDOLAT

Pán-Euro-Panoptikum

Javaslat az úgynevezendő Közös Európai Ház (továbbiakban: KEH) pincerésének hasznosítására.

A szóban forgó ingatlan legalsó, föld- és tudatalatti szintje, mint az a megfontoltan elkapkodott felmérésekből és a reálisan létező megsemmisült dokumentációból kiderül, nagy alapterületű, zezugos kotorék- és barlangrendszer. Kiválóan alkalmas az indulatok, a szorongások, az emlékezet és a képzelet látványos, már-már *fényűző* tárolására. Békésen megférnének egymás mellett a történelemből kiszakadt események és a maga általános értelmetlenségében a történelem egész menete. Itt úgy jelenne meg a történelem, akár egy kövérre gyömöszölt és tovább is gyömöszölhető zsák-zsák-telizsák, amelyet véres kardként hordoz körbe (sőt körbe-körbe) egy kifürkészhetetlen Téalpó.

Gyakorlati meggondolnivalók. (Úgyszólván csak gyakorlati meggondolnivalók vannak.)

Az induló tőkét a Jóvátételi Restaurációs Bizonytalanítottság fogja elővarázsolni, mégpedig a mindenkori természeti katasztrófák deficitjéből.

Gondoskodni kell megfelelő propagandáról. Megfelelő személyzetről. Elsősorban gépészekről és idegenvezetőkről, ez utóbbiak részint kalauzolnák, részint lenyűgöznék, részint kordában tartanák az egyébként szabadon áramló közönséget. Kívánatos a takarítók állandó jelenléte, valamint, hogy vízhatlan egészségügyi zacskók lézengjenek a falakba nagy sűrűséggel vájandó mélyedésekben, amelyekre foszforeszkáló feliratok ajánlatos, hogy felhívják a figyelmet.

Gondoskodni kell, tekintettel a betévedő humanistákra és más gyengébb idegzetűekre, megfelelő számú vészkijáratról is. Apróbb részletekről sem szabad megfeledkezni, például arról, hogy a levegő kellő mértékben dohos legyen (dohszagú spray beszerzése ma már nem okozhat problémát), valamint, hogy a falak nedves, illetve nyálkás tapintásúak legyenek.